MUHAMMED BİN AHMED EL-EZHERÎ

Şafiî mezhebi âlimlerinden. Tefsîr, fıkıh ve lügat ilimlerinin inceliklerine vâkıf olan yüksek bir âlimdir. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Ezher bin Talha bin Nûh bin Ezher el-Hirevî el-Ezherî el-Lügavî'dir. Künyesi, Ebû Mensûr'dur. Horasan'a bağlı Herat kasabasında doğdu. Doğum târihi 282 (m. 895) senesi olup, 370 (m. 980) senesinin Rabî-ül-âhır ayında Herat'da vefât etti.

Ebû Mensûr-i Ezherî, Şafiî mezhebinin meşhûr fakîhlerindendir. Fıkıh ilminde, mezhebinin inceliklerine vâkıf, yüksek bir âlimdi. Mes'eleleri kavrayışında, hâdiselere bakışında eşsiz bir istidâda (kabiliyete) sahipti. Birçok âlimden ilim tahsil etmek için çok yer dolaştı. Hîre'de Rebî' bin Süleymân, Hüseyn bin İdrîs, Muhammed bin Abdullah-ı Şafiî ve onlardan ilim alan pekçok âlimden, bizzat yanlarına gidip dinleyerek çok ilim öğrendi. Daha sonra Bağdâd'a geldi. Orada da Ebû Kâsım el-Begâvî, Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd, Niftaveyh, İbn-i Serrâc, Ebû Fadl-ı Münzirî, Abdullah bin Urve ve daha birçok âlimi dinleyip ilim tahsil etti. Kendisinden de; Ebû Ya'kûb el-Karrâb, Ebû Zer Abd bin Ahmed, Ebû Osman Sa'îd-ül-Kureşî, Hüseyn-i Bâşenî, Ali bin Ahmed ve daha pekçok âlim derslerinde bulunup ilim aldılar.

Ezherî, önceleri fıkıh ilmi ile meşgûl olmuş, Şafiî mezhebi âlimleri arasında haklı bir şöhrete kavuşmuştu. Daha sonraları Arapçanın lügat bilgisinde ince bilgilere sahip olmak arzusuna düştü. Çok çalışmalarının sonunda Arapçanın lügat, edebiyat bilgilerinde, zamanındaki âlimlerin üstadı oldu. Zamanındaki âlimler, bu ilimde kendisini imâm, önder kabûl ettiler. Bundan dolayı daha çok bu ilimde meşhûr oldu.

Lügat ilmini geliştirmek için birçok Arap şehirlerinde dolaştı. Lügat ilmine âit 10 cildlik "Tehzîb-ül-lügat" kitabının sahibidir. Ayrıca bir cildlik "Garîb-ül-elfâz" adında bir eseri daha vardır. Bu eseri, fıkıh ve tefsîr ilimlerini alâkadar eden müşkil kelimeleri ihtivâ etmekte olup, onların açıklamaları hakkında yazılmıştır. Fıkıh âlimlerinin müracaat ettiği kaynak bir eserdir.

Büyük lügat âlimi Ezherî, uzun zaman Karamita adındaki eşkiyalık yapan ve sapık bir inanca sahip olan bir topluluğun eline esîr düşmüştü. Çok zaman bâdiye ve sahralarda garîb ve zelîl yaşadı. Çok sıkıntı çekti. Fakat çektiği bu sıkıntıların, ba'zı faydalarını da gördü. Onun bu esâreti, dolaştığı bütün beldelerin, konuştuğu kelimelerin lügat ma'nâlarını öğrenmesine sebep oldu. Uzun zaman onların elinde esîr kaldı. Böylece onlardan lügat bakımından çok istifâde etti.

Çeşitli lügatların sırlarını ve inceliklerini bir araya toplayan “Tehzîb-ül-lügat” adındaki meşhûr eserini kaleme aldı.

Ezherî ve diğer İslâm âlimleri “Karamita” hakkında kısaca şu bilgileri vermektedirler Karamita, 281 (m. 894) senesinde Muktedir bin Mu’tedad-billâh’ın halifeliği zamanında ortaya çıkan eşkiya topluluğudur. Hamdân Karmat adında İsmâilî fırkasına mensûb birisi, Kûfe şehrinde tüccârlık yapardı. Etrâfına birçok kimseyi toplayıp, Karmutî tarikatını kurdular. Bunlar, haramlara helâl deyip, yetmiş seksen sene hacıları soydular. Hacca gidenlerin yollarını kesip, zorla mallarını ellerinden aldılar. Zamanla büyüyüp, kuvvetlendiler. Hükümet kurup, birçok İslâm şehirlerini istilâ ettiler. Nihâyet hükümetleri, 372 (m. 983) târihinde yıkılınca, dağıldıkları yerlerde gizlendiler. Bunlardan Hassan Sabbâh’ın kurduğu İsmailiyye Devleti de 654 (m. 1256)’da yıkıldı.

Ebû Mensûr-ı Ezherî, tefsîr ilminde de yüksek bir âlimdi. “Kitâb-üt-takârîb” adındaki eseri, tefsîr ilmine âittir. Onun, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin ictihâdlarına bağlılığı çoktu. Onun mezhebindeki hükümlerin, Kur’ân-ı kerîmdeki ve hadîs-i şerîflerdeki delîllerini göstererek müdâfaasını yapardı.

Ezherî, zühd ve takvâ sahibiydi. Haramlardan çok sakınır, şüphelilerin yanına yaklaşmazdı. Ayrıca, ilim öğrenmedeki ve öğretmekteki gayreti de çoktu. Tehzîb-ül-lügat” adındaki eserinin el yazısıyla olan nüshasındaki bir şiirin açıklaması şöyledir:

“Kendisini senden daha âlim sanıp duran bir câhile ilim öğretmeğe çalışman, doğrusu büyük bir yorgunluktur.

Bir bina, ne zaman olur da bir gün nihâyete erebilir ki, sen onu yapmaya uğraştıkça, başkası yıkmaya çalışır durur.

Evet, bir bina nasıl tamamlanabilir ki, arkasında binlerce, binlerce ve belki daha fazla yıkıcı bulunur.”

Onun yazmış olduğu eserlerinden başlıcaları şunlardır:

1. Kitâb-üt-tahrîb. Tefsîre dairdir.

2. Tehzîb-ül-lügât (Süleymâniye kütüphânesi Şehîd Ali Paşa kısmı, 26/4 numarada kayıtlıdır.)

3. Kitâb-ü ilel-il-kırâat

4. Tefsîr-us-seb’ı’tıvâl

5. Kitâb-ü tefsîr-il-esmâ-ül-hüsnâ

6. Kitâb-ür-rûh ve mâ verede fîhâ minel-kitâb ves-sünne

7. Tefsîr-i divân-ı Ebî Temmâm

8. Kitâb-ü elfâz-il-Müzenî

9.Tefsîr-ü Islâh-ıl-mantık

10. Garîb-ül-elfâz elletî İsta’meleh-el-fukahâ (On cildlik bu eserin bir kısmı, “El-Âlem-üş-Şarkî” Le Monde Orientel” mecmûasında kısmen neşredilmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 334

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 230

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 72

4) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 19

5) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 111

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 63

7) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 62